

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ В СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНИХ КООРДИНАТ

Тетяна ЖЕЛЮК

Систематизовано наукові концепції конкурентоспроможності національної економіки. Визначено особливості формування конкурентних переваг сучасної економіки. Розкрито організаційно-методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності національної економіки. Проаналізовано структуру та диверсифікацію індексу глобальної конкурентоспроможності з визначенням тенденцій та перспектив для економіки України.

Scientific concepts of competitiveness of national economy are systematized. The peculiarities of competitive edges forming of modern economy are defined. Organizational and methodical approaches to the evaluation of national economy competitiveness are exposed. The structure and diversification of global competitiveness index with determination of tendencies and prospects for the economy of Ukraine are analysed.

Входження національної економіки у систему світогосподарських зв'язків породжує об'єктивну необхідність підвищення її конкурентоспроможності. Світовий досвід свідчить, що практично для всіх країн-лідерів, котрі досягли найвищих показників ВВП на душу населення (понад 20 тис. дол.), притаманні такі високорозвинені інституції: відкрита ринкова економіка з вільним ціноутворенням; низькі митні бар'єри; домінування і правовий захист приватної власності; ефективне податкове адміністрування; державні організації з низьким рівнем корупції; прозорі суспільні та фінансові інститути; демократична політична система; незалежна судова система, якій довіряють громадяни, сильна систему органів правопорядку і виконання судових рішень; мінімальний розрив між формальними й неформальними нормами соціальної поведінки тощо.

Аналіз факторів забезпечення конкурентоспроможного розвитку з врахуванням досвіду розвинутих країн дозволяє виділити: орієнтацію державної політики на консолідацію суб'єктів

економічних відносин; ефективну реалізацію економічного інструментарію державного регулювання економіки; адаптацію міжнародних правових норм конкурентного права до національних умов; активізацію інструментарію інноваційної політики; реалізацію політики інтелектуалізації соціально-економічного розвитку, яка сьогодні є джерелом економіки, яка в свою чергу забезпечує довгостроковий ефект в управлінні національною економікою, формує її конкурентні переваги на перспективу.

Для того, щоб уряд міг ефективно використовувати інструментарій економічної політики, проводити інституційні реформи, стимулювати ділову активність, підвищувати ефективність конкурентного середовища необхідне об'єктивне інформаційно-аналітичне обґрунтування стану національного конкурентного середовища та факторів, які його детермінують.

Вагомий внесок у дослідженні питання розбудови конкурентоспроможної моделі внесли фахівці Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень,

науковці Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України, Інституту стратегічних досліджень, Інституту економічно-правових досліджень НАН України, Науково-дослідницького економічного інституту Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, підприємницькі та громадські організації. Національною академією наук України розроблено Концепцію Державної програми забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції на 2007–2015 роки [1]. Концепцію можна вважати першою стратегічною розробкою, в довгостроковому управлінні національною економікою, реалізація якої призведе до гармонійної інституціональної конвергенції, яка породить інституціональне партнерство, а отже активізує усі атрибути громадянського суспільства в створенні та розвитку конкурентних переваг.

Упродовж останніх років вітчизняними науковцями проводяться активні дослідження конкурентних переваг розвитку національної економіки, серед них Антонюк Л., Білорус О., Пахомов Ю., Варналій З., Геєць В., Жаліло Я., Крючкова І., Полунєєв Ю., Базиліук Я., Белінська Я., Давиденко С., Комаров В., Петрова Г., Струк О., Шегда А., і інші. Віддаючи належне працям даних вчених слід констатувати, що в науковій літературі відсутні системні дослідження інституційних механізмів забезпечення довгострокового керованого конкурентоспроможного розвитку національної економіки з послідовним його моніторингом. Окрім цього, сьогодні назріла нагальна необхідність розробки виважених наукових підходів до моніторингу негативних факторів розвитку державного сектору, які стримують конкурентоспроможний розвиток України: корупції, адміністративних шоків, низької якості адміністративних послуг. Усе це підсилює дослідницький імператив даної статті і вказує на її актуальність та практичний інтерес.

У рамках даної статті вважаємо за доцільне проаналізувати конкурентоспроможність, як ефективну форму функціонування еконо-

мічної системи та обґрунтувати організаційно-методичні підходи до її визначення з вибором найефективнішої методики, яка б найкраще оцінювала трансформаційний процес розбудови конкурентоспроможної моделі.

Відштовхуючись від етимологічного походження терміну «конкуренція» (від лат. *concurrere* – зіштовхуватися), вважаю що в основі конкуренції як економічної категорії закладено економічну конфронтацію, економічний конфлікт, розбіжність інтересів суб'єктів господарювання у ринковій економіці, спонукаючими мотивами якого є з прагнення оволодіти якомога більшою часткою виробничих ресурсів та створених доходів. Однак більшість економістів сьогодення схильні вважати, що саме антагонізм заставляє людей співпрацювати і цим самим підкреслює економічну ефективність конкуренції, яка в сучасному світовому господарстві набирає форми алокативної, виробничої, динамічної ефективності.

Наукове підґрунтя для сучасних наукових досліджень конкурентоспроможності країни закладено Майклом Портером у статті «Конкурентні переваги країн» («The Competitive Advantages of Nations», 1990). Подальший розвиток теорія конкурентоспроможності країни дістала в дослідженнях Р. Барро, Д. Веймера, Е. Вайнінга, А. Варнера, К. Ланкастера, Р. Лукаса, В. Нордхауза, П. Ромера, Д. Стігліца, Г. Холліса.

Еволюція теоретичних засад конкуренції у різні періоди розвитку суспільства та продуктивних сил визначала різні доміанти конкурентоспроможності країни. Систематизація наукової літератури в еволюційному контексті дозволяє виділити такі наукові концепції, що характеризують суть конкуренції:

1. *Раціональну ринкову концепцію* (поведінковий підхід), в основі якої закладено принцип «невидимої руки» шотландського економіста Адама Сміта (праця «Дослідження природи та причин багатства народів» 1776 рік), згідно з яким конкуренція є механізмом забезпечення саморегулювання ринкової економіки. На такому підході базуються моделі класичної та неокласичної школи. Однак дана

концепція конкуренції не враховує можливості монополізації ринків збуту, джерел сировини, результатів науково-технічного прогресу, вигідних умов отримання кредиту, кваліфікованої робочої сили тощо, що також є наслідком конкурентної боротьби.

2. *Структурну концепцію конкуренції*, яка по суті обґрунтована в працях Ф. Еджуорта, А. Курно, Дж. Робінсона, Е. Чемберліна існуванням чотирьох типів ринків: досконалої конкуренції, монополістичної конкуренції, олігополії та монополії [2]. Позиції цієї концепції у західній економічній думці є настільки впливовими, що сам термін «конкуренція» найчастіше застосовується саме у структурному розумінні. Ринок називається конкурентним, коли кількість фірм, що реалізують однорідний продукт, настільки велика, а частка конкретної фірми настільки мала, що жодна фірма і самостійно не може істотно вплинути на ціну товару шляхом зміни обсягу продажів.

3. *Концепцію співконкуренції*, в основі якої закладено співробітництво та конкуренцію. Авторами даної концепції є А. М. Брандербурґер (Гарвардський університет) та Б. Дж. Нейлбафф (Йельський університет). У бізнесі, вважають вони, немає фатальної невідворотності виграшу одних та програшу інших; отримати вигоду може багато учасників. Вчені запропонували застосувати теорію ігор, яка, на їхню думку, дає змогу проводити гнучкі комбінації: змінювати за вибором склад гравців, варіювати цінностями, що вносяться учасниками бізнесу, визначати правила і тактику гри, її масштаби та рамки.

В рамках даної теорії психолог Дж. Ф. Мур із Гарвардського університету розвинув теорію підприємницьких екосистем [3]. Він порівняв середовище бізнесу із живим природним середовищем (екологічною системою), в якій мають місце не тільки боротьба, але й еволюція, співробітництво та взаємозалежність. У бізнесі успіх фірми також залежить від навколишнього середовища, тому менеджерам треба думати про компанію як про елемент екосистеми, де пов'язані інтереси усіх учасників бізнесу та членів суспільства. Замість стратегії, спрямо-

ваної на створення однобічних переваг, «фірмі слід стати дещо подібною до садівника або лісника, що вирощує та підтримує екосистему». У ній поєднуються вплив зовнішнього середовища, конкуренція та еволюція, і цей феномен Дж. Ф. Мур назвав «коеволюцією».

4. *Концепцію конкурентних переваг країни М. Портера* (Гарвардська школа бізнесу), яку багато хто вважає новою парадигмою в економічній науці. Згідно з вченням Портера на створення конкурентної переваги впливає чотири фактори: 1) факторні умови – позиція країни у факторах виробництва, таких як кваліфікована робоча сила або інфраструктура, необхідна для конкуренції в даній сфері промисловості; 2) умови для ефективного попиту; 3) пов'язані та підтримуючі галузі. (Наявність або відсутність у країні постачальників та інших пов'язаних галузей, які конкурують на міжнародному рівні); 4) стратегія фірм, структура та конкуренція в галузі (мова іде про ділове і правове середовище в країні, яке визначає порядок створення, організацію та управління компаній, а також характер конкуренції в галузі).

В своїй концепції Портер розкриває маркетинговий вектор державного регулювання економіки, суть якого полягає у цілеспрямованому впливі на «конкурентний ромб» (виробники, постачальники, продавці, споживачі) через інвестування у створення факторів виробництва, передусім – в освіту, інфраструктуру, науку; поліпшення якості внутрішнього попиту шляхом використання державного замовлення, забезпечення процедур закупівель, які полегшують інновації [4]. Першочерговими маркетинговими функціями держави М. Портер також вважає функцію підтримки і посилення кластерів (зокрема регіональних), заохочення внутрішньої диверсифікованості, а не поглинань, сприяння зовнішньоекономічній активності товаровиробників. Головна теза, яка покладена М. Портером в основу концепції державного маркетингу, полягає в тому, що перспективні конкурентні переваги створюються не ззовні, а на внутрішніх ринках. М. Портер аналізував чотири види конкурентних стратегій – на основі «чинників» (природ-

них ресурсів, дешевої робочої сили тощо), інвестицій, інновацій і багатства (накопичених ресурсів), показавши, що економічного домінування домагаються країни, що конкурують на основі інновацій.

Майкл Портер прийшов до висновку, що подолання природних труднощів (наприклад, викликаних несприятливими природними умовами) при ефективній стратегії призводить до зростання конкурентних переваг. Тобто в процесі подолання труднощів виробляється певний механізм, за допомогою якого подібні проблеми можна долати і в інших країнах, де вони менше виражені.

5. *Інноваційна концепція інтелектуального лідерства.* Її автори Г. Хемел (Лондонська школа бізнесу) і К. К. Прахалад (Мічиганський університет), найважливішою умовою інтелектуального лідерства визначили вміле використання потенційних можливостей, нового продукту, ключових компетенцій, стратегічних намірів ведення бізнесу з елементами проектування для отримання конкурентних переваг. Конкуренція згідно даної концепції – це вже не «продукт проти продукту», «ефективність проти неефективності», а «нелінійна» інновація проти «лінійної» [5].

Виклики глобалізованого розвитку актуалізують розвиток «нової економіки», в рамках якої найголовнішими чинниками конкурентоспроможності країни стає гуманітарний або людський капітал. Зарубіжні вчені (М. Грановетер, М. Кастельє, Р. Сведберг, А. Сен, А. Трен, Р. Холінгсворт, Ф. Шміттер і інші) підтвердили у своїх дослідженнях залежність розвитку національної економіки від правових норм, адміністративних рішень, пануючої в суспільстві системи цінностей, пріоритетів, традицій, моралі, етики [6, с.198].

Якщо характеризувати конкурентоспроможність, як комплексну категорію, базис якої формується поетапно на всіх ланках суспільного відтворення, то доцільно виділити кілька рівнів, які її ідентифікують: факторний, локальний, мікроекономічний, мезоекономічний, макроструктурний, макроекономічний, мегаекономічний. Незважаючи на численні наукові дискусії в літературі немає єдиного підходу до тлумачення конкурентоспроможності національної економіки. На нашу думку,

конкурентоспроможність національної економіки характеризується її динамічним розвитком як соціально-орієнтованої, ноосферизованої, інноваційної економічної системи, який залежить від синергетики складових господарського механізму і проявляється позитивними наслідками у функціонуванні економічної системи, який забезпечує її конкурентні переваги та позиціонування в міжнародному просторі, і який залежить від етапу трансформаційного розвитку економіки.

Макроекономічний рівень конкурентоспроможності характеризується комплексом макроекономічних показників, які визначають ефективність та результативність функціонування основних елементів економічної системи. В цьому контексті досить доречним буде трактування Майкла Портера, який наголошував на необхідності відмови від терміна «конкурентоспроможність нації» як такого, що забезпечує економічний розквіт країни. «Головна мета держави – зазначає він, – забезпечити власним громадянам досить високий та зростаючий рівень життя. Здатність держави це зробити залежить не від якогось аморфного терміна «конкурентоспроможність», а від того, на скільки продуктивно використовуються національні ресурси – праця та капітал» [4].

Для характеристики конкурентоспроможності національної економіки в зарубіжній літературі використовують екзистенцію «раймонд переваг» Портера–Ругмана–Даннінга [7], згідно з якою на постіндустріальній стадії розвитку людської цивілізації конкурентоспроможність національної економіки характеризується не лише матеріальними та фінансовими можливостями країни, а й рівнем кваліфікації, якістю освіти, груповими інтересами та перевагами суспільного ладу, здатністю людини бути носієм нових інтелектуальних технологій, задоволення суспільства соціальними благами, все це дає можливість ідентифікувати її у світовому економічному середовищі.

Проведений нами аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел [1, 3–8] показує, що конкурентоспроможність національної економіки країни аналізують з точки зору таких підходів:

1) ресурсного підходу (технологія, наявність капіталу для інвестування, чисельність

і кваліфікація людських ресурсів, наявність природних ресурсів, економіко-географічне положення країни);

2) факторного підходу (динаміка зростання національної економіки, що є базою зміни позицій країни на світових ринках);

3) рейтингового підходу (інтегральне відображення стану економіки за допомогою системи макрпоказників, на кшталт експортного потенціалу, рівня цін, рівня життя, валових інвестицій, якості роботи державних інституцій і інших).

За визначенням Європейської економічної комісії ООН, для досягнення високого рівня конкурентоспроможності країни мають виконуватися такі умови (або хоча б частина із них):

1) експортери повинні зберігати і збільшувати свою частку на зовнішніх ринках; 2) на продукцію з високою доданою вартістю та сучасні технології має припадати постійно зростаюча частка експорту; 3) повинна зростати середня питома вартість експорту країни.

Для характеристики факторів конкурентоспроможності національної економіки пропонуємо використати модель життєвого циклу факторів конкурентоспроможності національної економіки, яка включає: стадію факторів виробництва; стадію інвестицій; стадію нововведень; стадію нагромадження (рис.1).

На першій стадії, яка носить кумулятивний характер і яку ще називають «важкою» економікою, джерелами конкурентоспроможності країни є фактори виробництва, в першу чергу

це дешева робоча сила та сировина; зручні транспортні маршрути; місткий споживчий ринок. На цій стадії домінує цінова конкуренція.

На другій стадії активізується соціальна складова економічного зростання, на передній план виходить інвестування в розвиток освіти та нових технологій, розвиток інформаційної інфраструктури (Інтернет, бази даних, телекомунікації).

На третій стадії, яку ще називають «новою» економікою, основним джерелом конкуренції є інноваційні технології. До нових конкурентних переваг можна віднести: інвестиції в освіту; розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій; зростання витрат на НДДКР; розширення доступу компаній до венчурного капіталу; якість управління країною та компаніями; ефективна політика залучення прямих іноземних інвестицій» кількість і якість людських ресурсів, зайнятих у галузях знання. До цієї стадії доходять ті країни, які здані конкурувати на міжнародних ринках.

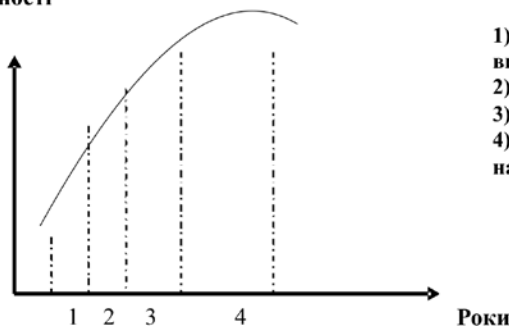
На перших трьох стадіях відбувається економічне зростання країни.

Остання стадія, нагромадження, характеризується тим, що товари виготовлені у розвинутих країнах не мають ринків збуту через насичений внутрішній ринок та низьку платоспроможність зовнішніх ринків, що зрештою, призводить до зменшення конкурентоспроможності. Цю стадію пройшли у 80-і роки ХХ ст. Швеція й Великобританія, які згодом по-

вернулися до стадії нововведень.

Сучасні оцінки загальної конкурентоспроможності країн в міжнародній практиці базуються на композиції широкого спектру економічних показників і їх ієрархічному співставленні. Систематизація основних із них представлена в таблиці 1.

Етапи конкурентоспроможності

- 1) стадія факторів виробництва;
- 2) стадія інвестицій;
- 3) стадія нововведень;
- 4) стадія нагромадження

Рис. 1. Стадії факторів конкурентоспроможності національної економіки

Таблиця 1

Рейтинги конкурентоспроможності національної економіки*

Світові індекси та рейтинги	Інститути, які визначають	Показники та критерії оцінювання
1	2	3
Індекс глобальної конкурентоспроможності або спроможності до зростання (Global Competitiveness Index, GCI)	Всесвітній економічний форум (ВЕФ) незалежна і неприбуткова міжнародна організація, створена 1971 в Женеві з метою поліпшення стану світової економіки. GCI було розроблено в 2004 році професором Колумбійського університету Ксав'є Сала-і-Мартіном. GCI на даний час розраховується для 131 країни світу, тоді як в 2006 році для 125 країн. У 2007 та 2008 рр. до оцінки глобальної конкурентоспроможності було включено Оман, Саудівську Аравію, Сирію, Узбекистан, Пуерто-Рико, Сербію і Чорногорію.	<i>Показники:</i> <ul style="list-style-type: none"> ➢ індекс технологічності; ➢ індекс макроекономічного оточення; ➢ індекс суспільних установ. <i>Критерії оцінювання:</i> <ul style="list-style-type: none"> ➢ якість державних інституцій (система правосуддя, рівень бюрократії, особиста безпека); ➢ інфраструктура ринку; ➢ макроекономічна стабільність; ➢ вища освіта і професійна підготовка; ➢ здоров'я і початкова освіта; ➢ технологічний рівень розвитку; ➢ розмір національного ринку; ➢ конкурентоспроможність компаній; ➢ інноваційний потенціал.
Індекс конкурентоспроможності бізнесу (Business Competitiveness Index, BCI)	Всесвітній економічний форум (на основі методики Майкла Портера).	<ul style="list-style-type: none"> ➢ індекс якості національного бізнес- середовища; ➢ продуктивність роботи компаній; ➢ індекс відповідності мікроекономічного рівня розвитку макроекономічним досягненням.
Індекс глобальної конкурентоспро-можності	Методика Європейського Союзу (визначається з 2003 року на мікро-, мезо-макро-, мегарівнях для країн-членів ЄС).	Інтегральний індекс продуктивності праці, який включає: <ul style="list-style-type: none"> ➢ індекс продуктивності праці за годину, коефіцієнт зайнятості; ➢ питому вагу працюючих в країні; ➢ співвідношення між відпрацьованим часом і рівнем зайнятості.
Рейтинг конкурентоспро-можності	Складається підрозділом Міжнародного інституту розвитку управління щорічно, з 1989 року. У 2007 році при його складанні інститут використав інформацію більш як півсотні всесвітньо відомих дослідних інститутів.	Оцінювання відбувається з використанням 323 критеріїв. http://www.dt.ua/img/st_img/2007/6711/RATING_ukr.gif Серед них: <ul style="list-style-type: none"> ➢ 79 критеріїв, що характеризують рівень розвитку економіки (макроекономічна ситуація, торгова політика, інвестиційна політика, політика в сфері зайнятості і цінова політика); ➢ 72 критерії, що характеризують ефективність державної політики (вплив урядових рішень на фінансовий сектор, фіскальну політику, розвиток інституцій, законодавство, яке регулює підприємницьку діяльність); ➢ 71 критерій, що характеризує ефективність бізнесу, ринку праці і менеджменту; ➢ 101 критерій, що характеризує рівень інфраструктури, технологічного розвитку, науки й освіти, охорони здоров'я та охорони довкілля. <p><i>У 2007 році Міжнародний інститут розвитку управління включив Україну до переліку ранжированих країн, і серед 55 держав вона посіла 46-ту позицію. При цьому Україна поступилася Чилі (26-те місце), Індії (27-ме), Литві (31-ше), Болгарії (41-ше), Росії (43-тє), Румунії (44-те), Філіппінам (45-те).</i></p>
Індекс сприйняття корупції,	Громадська організація Transparency International (Берлін, Німеччина).	<i>Експертні опитування.</i> <p><i>В 2007 році до рейтингу було включено 179 країн. У групі країн, до якої також входять Бенін і Малі, Україна посіла 118-те місце – після Молдови, Мозамбіку, Замбії, Руанди й Уганди.</i></p>

Продовження таблиці 1

1	2	3
Індекс людського розвитку,	Організація Об'єднаних Націй. (індекс було розроблено в 1990 році пакистанським економістом Махбубом уль Хаком і він подається ООН у щорічних звітах із 1993 року).	Показники: <ul style="list-style-type: none"> ➢ середня тривалість життя; ➢ рівень письменності дорослого населення країни; ➢ рівень життя, оцінений через ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (дол. США). <p><i>Відповідно до звіту, в 2006 році Україна з індексом 0,774 посіла 77-му рейтингову позицію серед 177 країн світу, тоді як середній світовий індекс становив 0,741, а в країн із високим рівнем розвитку — 0,923. Наша країна опинилася позаду Росії (65-та), Білорусі (67-та), Таїланду (74-та).</i></p>
Проект Doing Business (Ведення бізнесу).	Світовий банк .	<ul style="list-style-type: none"> ➢ Аналіз та оцінка законодавства, щодо регулювання підприємницької діяльності, та його правозастосування. <p><i>Згідно з останньою доповіддю – Doing Business 2008 – Україна посіла 139-ту позицію серед 178 країн світу (країни ранжируються від 1 до 178, де перша позиція відповідає найкращому результату), розташувалися позаду таких країн, як Казахстан (71-ша), Молдова (92-га), Киргизстан (94-та), Ефіопія (102-га), Росія (106-та), Білорусь (110-та), Уганда (118-та), Мозамбик (134-та), Іран (135-та), Узбекистан (138-та).</i></p>
Якість державного управління	Світовий банк. З 1996-го по 2006 рік. Якість управління було оцінено у 212 країнах світу.	Показники: <ul style="list-style-type: none"> ➢ підзвітність влади перед виборцями; ➢ політична стабільність; ➢ ефективність уряду; ➢ ефективна регуляторна політика; ➢ верховенство закону; ➢ контроль над корупцією. <p><i>Із можливих 100 пунктів Україна отримала відповідно 40, 32, 40, 47, 35, 34 балів.</i></p>
Індекс глобалізації, A. T. Kearney & Foreign Policy	Складається рейтинговою компанією A.T. Kearney та журналом Foreign Polic	На основі 14 показників економічної, політичної, технологічної та соціальної інтеграції, згрупованих у чотири основні блоки: <ul style="list-style-type: none"> ➢ економічна інтеграція (обсяги міжнародної торгівлі, прямих іноземних інвестицій, портфельні інвестиції, дохід від інвестицій); ➢ персональні міжнародні контакти (дані про міжнародні поїздки та туризм, кількість міжнародних телефонних переговорів, поштових відправлень); ➢ розвиток глобальних технологій (кількість інтернет-провайдерів, користувачів Інтернету тощо); ➢ участь у глобальних політичних процесах (кількість міжнародних організацій і місій ООН, в яких країна бере участь, кількість іноземних дипломатичних представництв тощо). <p><i>У 2007 році до рейтингу було включено 72 країни світу, на території яких проживає близько 90% населення планети й економіки яких охоплюють понад 90% світового потенціалу. Україна посіла 43-тє місце.</i></p> <p><i>Результат України в розрізі окремих показників: участь у глобальних політичних процесах – 55-та позиція; розвиток глобальних технологій – 53-тя; персональні міжнародні контакти – 49-та; економічна інтеграція – 17-та.</i></p>

1	2	3
Індекс глобалізації (KOF), Швейцарський інститут дослідження бізнес-циклів	Швейцарський інститут дослідження бізнес-циклів (Цюріх, Швейцарія).	Інтегральний показник глобалізації враховує такі три показники глобалізації: економічної, соціальної та політичної. <i>В 2007 році до рейтингу було включено 122 країни світу. Індекс глобалізації для України становив 61,83, виходячи зі 100 максимально можливих балів (50-а позиція в рейтингу). Результати України в розрізі показників: економічна глобалізація – 55,20 (75-те місце), соціальна – 57,79 (48-ме місце) та політична глобалізація – 76,97 (39-те місце).</i>
Індекс залучення прямих іноземних інвестицій та індекс потенціалу залучення прямих іноземних інвестицій	Конференція ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD)	Показники: <ul style="list-style-type: none"> ➢ індекс залучення прямих іноземних інвестицій (Inward FDI Performance Index); ➢ індекс потенціалу залучення прямих іноземних інвестицій (Inward FDI Potential Index). <i>Відповідно до Звіту про світові інвестиції 2007, Україна за індексом залучення прямих іноземних інвестицій посіла 37-му рейтингову позицію за період 2004—2006 років серед 141 країни світу, а за індексом потенціалу залучення прямих іноземних інвестицій — 48-му за період 2003—2005 років.</i>

*Таблицю побудовано з використанням інформації Світового економічного форуму та джерела [9].

Інформація систематизована в таблиці свідчить про те, що оцінка конкурентоспроможності національних економік у системі світового господарства здійснюється здебільшого на основі моніторингу бізнес-клімату, рівня економічної свободи, якості та ефективності державного управління, ступеня глобалізації економіки, рівня розвитку людського потенціалу, потенціалу зовнішніх запозичень, рівня корумпованості суспільства тощо.

Найбільш поширеним в аналітичній оцінці конкурентоспроможності країн в глобальній економіці є:

1) звіти Світового Економічного Форуму (СЕФ), за методологією якого розраховується:

- індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI), який ще називають індексом зростання конкурентоспроможності або індексом інноваційної сприйнятливості країни;
- індекс конкурентоспроможності бізнесу (Business Competitiveness Index, BCI), який визначає рівень продуктивності та ефективності компаній і галузей. Звіти СЕФ оприлюднюються в спеціалізованому виданні “The Global Competitiveness Report. World Economic Forum”;

2) рейтинги Міжнародного інституту розвитку менеджменту (IMD, швейцарія, Лозана.), які публікуються в щорічному звіті “The World Competitiveness Yearbook IMD”.

Для визначення індексу глобальної конкурентоспроможності всі країни, групуються відповідно до рівня їхнього розвитку. Перша група – країни «початкової» стадії розвитку, у яких джерелами конкурентоспроможності є або сировина, або дешева некваліфікована робоча сила. Бізнес у таких країнах конкурує на основі цінової політики, а низькі зарплати свідчать про низьку продуктивність праці. Щоб країни цієї групи могли конкурувати на світових ринках, їм необхідні, як мінімум, стабільне макроекономічне середовище, суспільні та приватні інститути, які чесно функціонують, плюс здорова та грамотна робоча сила. Дана група включає 46 країн, серед яких – найбільш розвинені держави Африки, Азії та Латинської Америки (наприклад, Зімбабве, Бангладеш і Гондурас), а також – колишнього Радянського Союзу: Вірменія, Грузія, Киргизстан, Молдова, Таджикистан і Україна в тому числі. В цій же групі опинився і Китай. Одним із домінуючих показників даної стадії розвитку країни був ВВП на душу населення, який у Китаю та інших країн цієї групи не перевищує 2 тис. дол [11].

У другій групі об'єднано країни, які перебувають на стадії ефективного розвитку, що передбачає розвиток складних виробничих процесів, поліпшення якості продукції, фактичне зростання доданої вартості. На цій стадії конкурентоспроможність країни визначається інтелектуальним рівнем розвитку, якістю професійної підготовки кадрів, ефективністю ринку робочої сили, наявністю трудового законодавства, що сприяє розвитку бізнесу і найголовніше – технологічною готовністю країни широко впроваджувати в економіку нові технології. Дана стадія вимагає наявності стабільної банківської системи, ринку капіталу та ринку землі. Серед представників даної групи можна виділити Хорватію, Польщу, Литву, Угорщину, Чеську і Словацьку республіки.

В третю групу входять країни, які перебувають на стадії інноваційного розвитку, характеризується значним зростанням заробітної плати та високим рівнем життя людей. Дана стадія свідчить про потенційну спроможність бізнесу конкурувати на глобальних ринках завдяки абсолютній новизні, унікальності, ексклюзивності своєї продукції, найвищій якості, яка відповідає стандартам Міжнародної організації стандартизації ISO. До цієї групи належать Швейцарія, Фінляндія, США, Сінгапур, Японія. Рейтинги країн за індексом конкурентоспроможності подані в таблиці 2.

Згідно даної таблиці групу лідерів складають США, Швейцарія, Данія, Німеччина, Фінляндія, Сінгапур, Японія, Великобританія і Нідерланди. Серед країн СНД найвище місце в 2007-2008 рр. (58-ме) посіла Росія, хоча в порівнянні з 2005–2006 рр. її позиції погіршилися. Далі йдуть Казахстан (61-ше місце), Узбекистан (62-ге), Азербайджан (66-те). Грузія посідає 90-те місце, Вірменія – 93-тє, Молдова – 97-ме. За 2005–2008 рр. роки відбувається позитивна тенденція зростання конкурентних позицій України з 78 до 73 позиції.

З точки зору ресурсо-економічного потенціалу Україна посідає гідне місце за розмірами економіки порівняно з країнами-партнерами. Маючи вигідне економіко-географічне положення (центр Європи), Україна володіє роз-

галуженими транспортними комунікаціями (авіаційним, автомобільним, залізничним, морським, річковим, трубопровідним та ін. видами транспорту).

Країна має галузі, що за часів СРСР посідали провідне місце в економічному комплексі: машинобудування, радіоелектронна промисловість, авіа- та суднобудування, металургія, хімічна, легка, харчова промисловість. Україна володіє значними мінерально-сировинними запасами, у тому числі унікальними родовищами, а також значним науково-технічним потенціалом.

Успіх у нарощуванні ресурсу конкурентоспроможності нації полягає у забезпеченні ефективності роботи господарської одиниці в економіці, що поширює позитивний ефект на споріднені галузі. Ефективна робота суб'єктів економіки за умов забезпечення розширеного відтворення означатиме більш високу заробітну плату для її робітників, а отже, підвищення платоспроможного попиту, що спрямовуватиметься на реінвестування коштів у виробництво через закупівлю товарів. Отже, здійснюватиметься відтворення усіх суб'єктів економічних відносин на розширеній основі. У цьому контексті зростання ефективності одного суб'єкта сприятиме ефективності економіки у цілому і позитивному впливу на суспільство.

Рейтинг України у розрізі основних складових конкурентоспроможності представлено на діаграмі рис. 2.

Перелік конкурентних переваг економіки України містить лише 18 пунктів, серед них: якість залізничної інфраструктури (31-ше місце), державний борг (17-те), якість початкової освіти (49-те), доступ до вищої освіти (17-те), якість математичної і природничо-наукової освіти (44-те), якість освітньої системи (47-ме), практика наймання і звільнення (16-те), витрати на звільнення персоналу (17-те), відношення продуктивності праці до заробітної плати (26-те), участь жінок у трудовій діяльності (26-те), контроль за міжнародною дистрибуцією (46-те місце), здатність до інновацій (40-ве).

Водночас перелік недоліків економіки України включає аж 92 позиції. Серед них –

Таблиця 2

Індекс глобальної конкурентоспроможності, обчислений СЕФ*

Країна	GCI 2005-2006	Рейтинг	GCI 2007-2008	Рейтинг
США	5,61	6	5,67	1
Фінляндія	5,76	2	5,61	3
Японія	5,6	7	5,53	4
Німеччина	5,58	8	5,49	5
Нідерланди	5,56	9	5,48	6
Великобританія	5,54	10	5,46	7
Швейцарія	5,81	1	5,62	2
Данія	5,7	4	5,55	3
Сінгапур	5,63	5	5,45	8
Естонія	5,12	25	4,74	27
Чехія	4,74	29	4,58	33
Литва	4,53	40	4,49	38
Словаччина	4,55	37	4,45	41
Латвія	4,57	36	4,41	45
Угорщина	-	-	4,35	47
Польща	4,3	48	4,28	51
Хорватія	-	-	4,20	57
Росія	4,08	53	4,19	58
Казахстан	-	-	4,14	61
Узбекистан	-	-	4,13	62
Азербайджан	4,06	64	4,07	66
В'єтнам	3,89	77	4,04	68
Шрі-Ланка	3,87	79	3,99	70
Бразилія	4,03	66	3,99	72
Україна	3,89	78	3,98	73
Румунія	4,02	68	3,97	74
Грузія	3,73	85	3,83	90
Вірменія	3,75	82	3,76	93
Молдова	3,71	86	3,64	97
Таджикистан	3,5	96	3,37	117
Киргиз стан	3,31	107	3,34	119
Чад	2,61	123	2,78	131

*Таблицю побудовано з використанням звітів СЕФ за 2005-2007 рр.

інфляція (106-те місце), торгові бар'єри (123-тє), податковий тягар (123-тє), обмеження на рух капіталу (102-ге), ефективність антимонопольної політики (98-ме), якість автомобільних доріг (116-те), якість авіаційної інфраструктури (116-те), професіоналізм керівників вищої ланки (102-ге), відплив інтелектуального потенціалу (93-тє), темпи поширення туберкульозу (86-те) і ВІЛ-інфекції (104-те), середня тривалість життя (89-те).

Найнижчий результат (115-те місце) Україна має – у категорії «якість інституцій». Про-

блемні для нашої країни аспекти – етична поведінка компаній (128-ме місце), захист прав власності (118-те), у тому числі прав міноритарних власників (127-ме), прозорість ухвалення урядових рішень (119-те), дієвість аудиторських і бухгалтерських стандартів (118-те), незалежність судової системи (111-те), ефективність використання державного бюджету (111-те), захист прав інтелектуальної власності (108-ме), довіра суспільства до політиків (107-ме), тягар державного регулювання

Рис. 2. Рейтинги України у розрізі складових конкурентоспроможності за 2007 рік*

* Побудовано з використанням Звіту СЕФ. Global Competitiveness Index (GCI), 2007 – 2008, Ranks. Page 3. www.cesifo-group.de

(104-те), ефективність корпоративного управління (101-ше), фаворитизм в ухваленні державних рішень (97-ме), організована злочинність (97-ме).

Дослідження мікроекономічних аспектів конкурентоспроможності на основі індексу конкурентоспроможності бізнесу, складеного під керівництвом гарвардського професора М. Портера, який є синтетичним показником і включає якість національного бізнес-клімату, а також оцінку операцій і стратегії компаній, вказує на позитивну динаміку росту країн, які залучаються до оцінювання. У рейтингу 2007–2008 рр. було представлено 127 країн світу, тоді як 2006–2007 рр. – 121. Лідером щодо конкурентоспроможності бізнесу є Сполучені Штати Америки. Україна, як і торік, посідає в рейтингу 81-ше місце. Наша країна розташувалася у рейтингу після Азербайджану (78-ме), Пакистану (79-те) і Танзанії (80-те). У розрізі складових індексу конкурентоспроможності бізнесу Україна посіла 82-гу рейтингову позицію в категорії «якість національного ділового клімату», а в категорії «операції і стратегії компаній» – 83-тю.

Якщо розглянути рейтинги конкурентоспроможності СЕФ по веденню бізнесу, то

можна констатувати, що серед запропонованого переліку показників Україна має найвищий рейтинг за показником отримання кредитів із 178 країн це 68 рейтинг і дотримання контрактів 46 рейтинг, а найнижчий за сплатою податків (178 місце із 178 країн) (див. рис. 3).

Підсумовуючи вищесказане, приходимо до таких висновків і узагальнень.

По-перше, за результатами функціональних оглядів проведених СЕФ та Глобальною радою бізнесу по індексу довіри інвесторів основними факторами, які підривають конкурентоспроможність України є: 1) корупція; 2) урядова нестабільність (адміністративні шоки); 3) недосконала система податкового регулювання; 4) низька якість адміністративних послуг державного сектору. До цього слід додати: входження до світової системи з неефективною та слабкою економікою (витіснення вітчизняних товарів з внутрішнього та зовнішнього ринків, зниження можливостей виробництва нових товарів тощо); вплив ресурсів (робочої сили, капіталу та сировинних запасів); скорочення виробництва та робочих місць; розвиток та поширення «тіньової» економіки; низька якість та висока ціна національних товарів; розрив зв'язків у національних

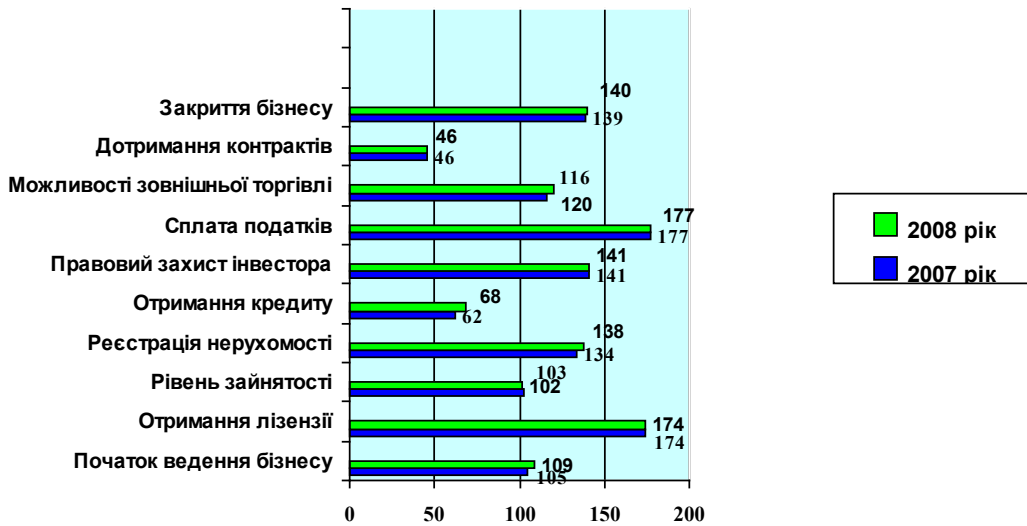

Рис. 2 Рейтинги України за індексом конкурентоспроможності бізнесу*

* Джерело: на основі Doing Business 2007. www.doingbusiness.org

кластерах (наприклад, між виробником і видобувачем сировини); знищення національної сировинної бази; нераціональну експортно-імпорتنу структуру, залежність від імпорту, перенесення за кордон найпродуктивніших робочих місць; відсутність у національного виробника необхідних навичок та можливостей конкурентної боротьби з іноземними виробниками; відсутність законодавства, що обмежує вияви монопольної поведінки резидентів і нерезидентів; розташування на території України промислової периферії розвинутих країн, тобто енерго- та екологіємних виробництв.

По-друге, в такій ситуації, що склалася, підвищення добробуту нації на основі високого рівня конкурентоспроможності повинно бути не тільки основною метою уряду, а й загальнонаціональним завданням, до вирішення якого мають бути залучені всі верстви українського суспільства. Тому об'єктивною та необхідною є розробка ефективної моделі управління конкурентоспроможністю національної економіки, що була б здатна подолати кризові явища у країні та завоювати для неї гідне місце серед країн-партнерів на основі високої конкурентоспроможності. При цьому дослідницький імператив

моделі управління конкурентоспроможністю повинен передбачати побудову своєрідного «еталону» управління конкурентоспроможністю в довгостроковій перспективі, в основі мають бути закладені такі структурні блоки як теорія, інститути, кадровий потенціал, технології управління, економічний базис, структура економіки, вплив глобального простору.

Література

1. Концепція Державної програми забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції на 2007–2015 роки. К.: НАНУ, Інститут економіки та прогнозування, 2006.
2. Анализ экономических систем: основные понятия теории хозяйственного порядка и политической экономики / Ред. А. Шюллер, Х.-Г. Крюсельберг. – 6-е изд., доп. и испр.. – М.: Экономика, 2006. – 348 с.
3. Moore J. F. *The Death of Competition*. – N.-Y.: Harper Business, 1996.
4. Портер М. Э. *Конкуренция: Пер. с англ.* – М.: Издательский дом «Вильямс», 2006. – 608с.
5. Hamel G., Prahalad C. K. *Competing for the future: breakthrough strategies for seizing control of*

your industry and creating markets of tomorrow. В Harvard Business School Press. Boston (Mass.). – Boston, 1994.

6. Управління міжнародною конкурентоспроможністю. Монографія у 2-ох томах. Том 2./ За ред. Лук'яненка Д. Г., Поручника А. М.. – К.: КНЕУ, 2006. – 816 с.

7. Наливайко А.П. Глобалізація і стратегічний менеджмент // Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія / За ред.. Д. Г.Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 230–232.

8. Українська економіка сьогодні – досягнення проблеми, перспективи. / Я. А. Жаліло, Я. Б. Базиліюк, Я. Белінська та ін. – К.: НІСД, 2007. – 92 с.

9. Сидоренко О. США, Швейцарія та Данія очолили рейтинг ВЕФ за індексом глобальної конкурентоспроможності // Дзеркало тижня № 42 (671) 11–18 листопада 2007.

10. Веб-сторінка Департаменту інноваційної та інвестиційної діяльності Міністерством економіки України: www.innovations.com.ua.

11. Веб-сторінка Всесвітнього Економічного Форуму: <http://www.weforum.org>.